

L'Alt Empordà, bressol de metges preocupats per la salut pública

Si fem una regressió secular, ens venen al cap epidèmies i endèmies que van ocasionar severes davallades demogràfiques i que, alhora, van provocar acusades depressions econòmiques. Hem sentit a parlar de greus afeccions mortals com la pesta, el còlera, la diftèria, les febres tifoides, la grip, la rubèola, el tifus, l'escarlatina i la verola, per citar-ne algunes.

Text > **INÉS PADROSA GORGOT**, arxivera i bibliotecària de la biblioteca del Palau de Peralada

A falta de fàrmacs, es van buscar solucions alternatives. Els seguidors de la religió catòlica es van refugiar en les invocacions religioses; alguns, considerant que era un càstig merescut, culpabilitzaven de la situació el comportament dels seus coetanis.

Les autoritats van cercar altres solucions; algunes ens resultaran familiars perquè les hem viscut recentment. Van optar per les anomenades *quarantenes* i van construir edificis coneguts com a *llatzerets* per mantenir confinats els infectats; en segons quins casos van tapiar barris i van aplicar estrictes controls d'entrada i sortida als ports i a les poblacions.

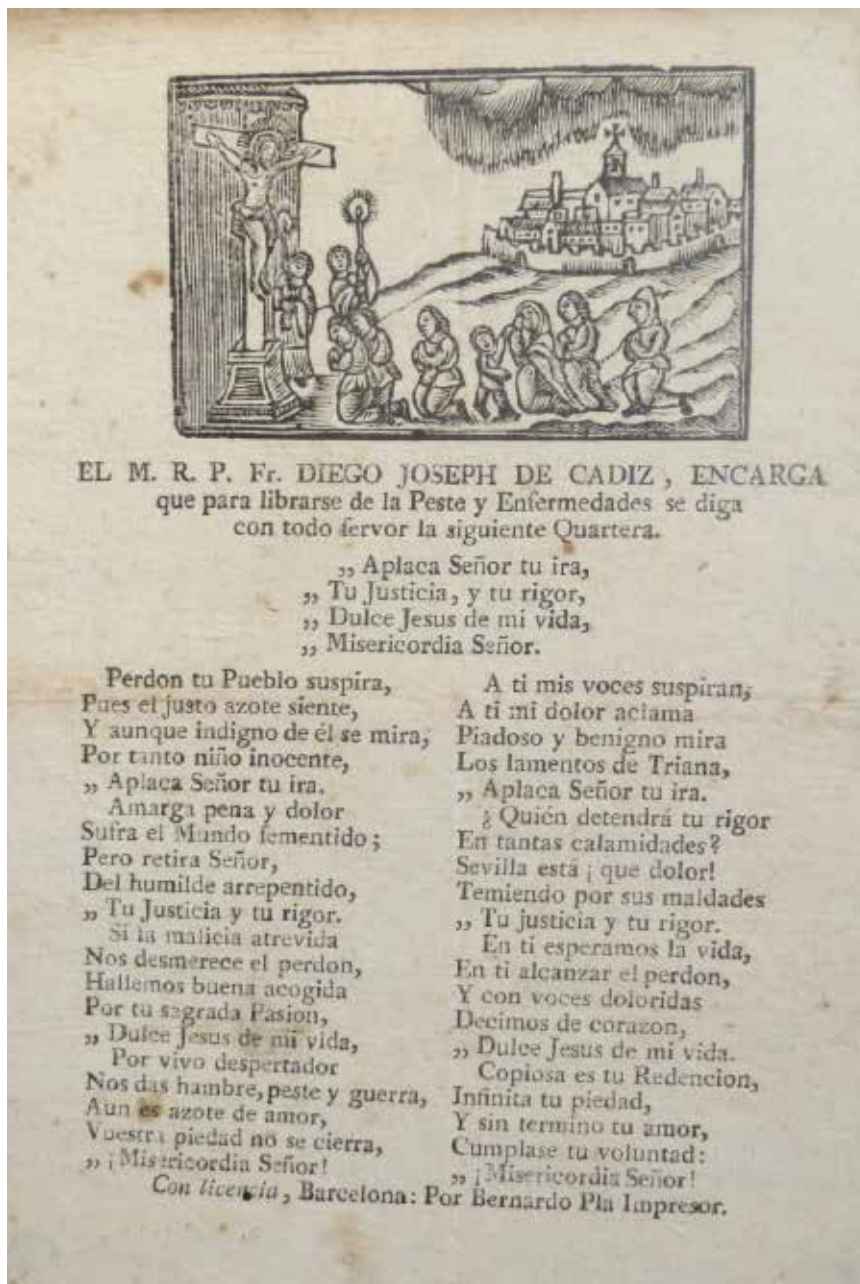
No va ser fins a final del segle XVIII que l'anglès Edward Jenner va aportar la vacuna antivariolosa que va proporcionar immunitat a la població i, a final del segle XIX, Carlos Finlay va establir la relació entre el mosquit *Aedes aegypti* i diferents tipus de malalties d'origen víric.

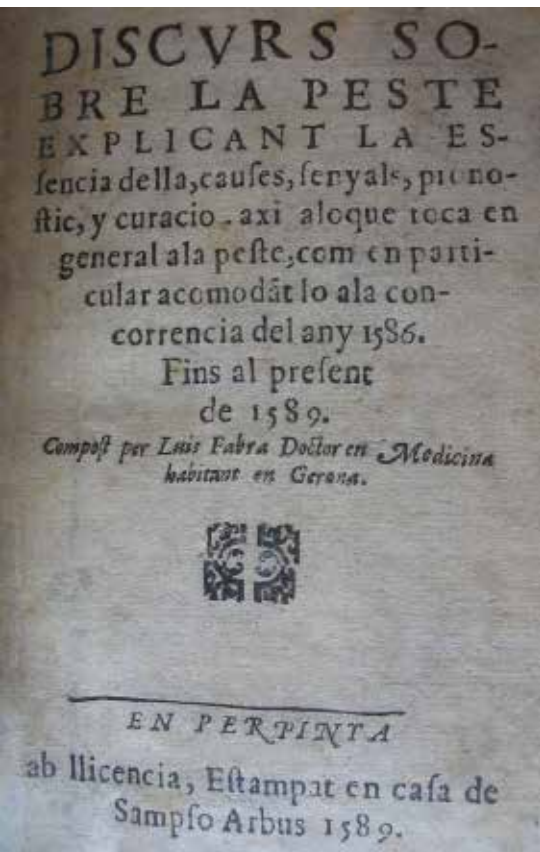
Recerca, higiene i salubritat

Ateses les circumstàncies que hem viscut aquest 2020, és moment de retre homenatge a tots aquells que han ajudat a millorar la salut i el benestar. En aquest sentit, la comarca de l'Alt

>> *Oració contra la pesta.*

(Foto: BIBLIOTECA DEL PALAU DE PERALADA)

>> *Obra de Lluís Fabra sobre la pesta.*
(Foto: BIBLIOTECA DEL PALAU DE PERALADA)

Empordà disposa des de l'any 2009 del *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, actualitzat i posat en línia el 2018, en el qual hi ha recollits prop d'un centenar de metges. Avui, pararem esment

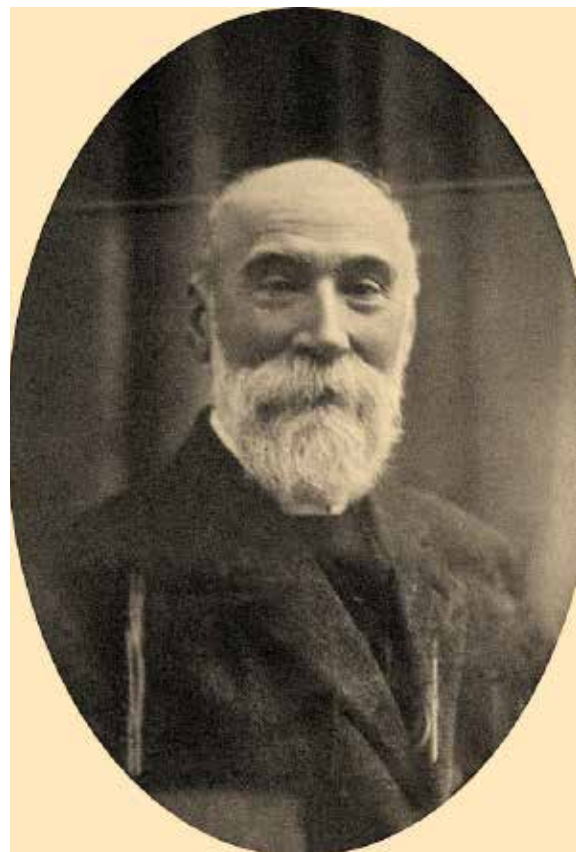
en aquells que han basat la seva pràctica mèdica en dos pilars fonamentals: aprofundir en la recerca i procurar la millora de les condicions d'higiene i de salubritat dels seus coetanis.

Seguint un ordre cronològic, el primer doctor preocupat per la pesta va ser el peraladenc instal·lat a Girona Lluís Fabra (segle XVI). Ell va deixar escrit el problema que va afectar Occitània i el nord de Catalunya en una obra considerada d'extrema raresa, i de la qual es conserva un exemplar a la biblioteca del Palau de Peralada: *Discurs sobre la peste explicant la essència della, causes, senyals, pronostic y curacio, axi aloque toca en general a la peste, com en particular acomodat lo a la concorrencia del any 1586. Fins al present de 1589* (Perpinya: Sampso Arbus, 1589).

Durant el segle XVIII van sorgir dos prohoms rellevants, ambdós fins i tot requerits per la monarquia. El més conegut i destacat va ser el figuerenc Josep Masdevall (ca. 1740 - Trujillo, 1801), metge de cambra de Carles III i Carles IV, qualificat d'«àrbitre de la sanitat espanyola». Per combatre les epidèmies, va considerar fonamental la neteja; per això va ser conegut amb l'apel·latiu de «l'àngel de la piscina». Amb un preparat de la seva invenció, l'Opiata Masdevall (a base d'amoníac, donzell, tàrtar emètic i quina), va combatre amb èxit l'epidèmia de les febres pútrides de 1783 de la zona de Lleida i del Pla d'Urgell, i la de Barbastre de 1784-1785, fita que va reflectir al seu opuscle *Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en el Principado de Cataluña, y principalmente la que se descubrió el año pasado de 1783 en la ciudad de Lérida, llano de Urgel y otros muchos Corregimientos y Partidos con el método feliz, pronto y seguro de curar semejantes enfermedades*. Aquest mètode li va valer el sobrenom del «modern Hipòcrates espanyol».

Trenta anys més tard, va néixer a Cistella Antoni Cibat Arnautó (1770 - Madrid, 1812). Com a cirurgià major de l'exèrcit, acompanyà a Alemanya el marquès de la Romana. Va arribar a ser metge de cambra de Josep I Bonaparte i general de divisió del cos sani-

>> *Retrat de Josep Masdevall.*
(Foto: DICIONARI BIOGRÀFIC DE L'ALT EMPORDÀ)

>> *El doctor Joaquim Moner Carbonell.*
(Foto: DICIONARI BIOGRÀFIC DE L'ALT EMPORDÀ)

tari de l'Exèrcit francès. Entre tots els seus mèrits, interessa subratllar la seva preocupació pels contagis de febre groga entre la tropa. Deixà diversos escrits sobre el tema, entre els quals figura l'estudi *Memoria sobre la calentura amarilla contagiosa, que invadió Cádiz y Sevilla (Barcelona: 1804-1805)* (1805).

Altres especialistes del segle XVIII preocupats per les febres i per la verola van ser els figuerencs Francesc Pons i el seu fill, Ramon Pons Mornau; el santperenc Josep Garriga i el peraladenc Josep Antoni Xirau Devall.

Ja en el segle XIX, recordem també Silvestre Mascaró, iniciador d'una important nissaga de metges amb branques a Portugal; Rossend Pi Puig i el figuerenc Josep Tutau. Mereixen una atenció especial dos metges amb molts punts en comú, tant per les seves aportacions mèdiques com per la seva activitat associativa. Es tracta del castelloní Joaquim Moner Carbonell (1853-1930) i del cadaquesenc Antoni B. Pont Pell (1867-1944). El primer pertanyia a una família d'hisendats de Castelló d'Empúries. Va estudiar la carrera de medicina a Barcelona i es va especialitzar en pediatria a París,

>> Sessió de vacunació del doctor Moner. (Foto: DICCIONARI BIOGRÀFIC DE L'ALT EMPORDÀ)

>> Vacunació antivariolosa. (Foto: CH. ALFRED TOUCHEMOLIN. VAL-DE-GRÂCE, PARÍS)

on contactà amb altres especialistes. En tornar-ne, es va establir a Barcelona. La figuerenca Antònia Ragner Molinas, de família benestant, va esdevenir la seva muller. S'instal·laren a la Torre Vilana, a Sant Gervasi de Cassoles, passaven temporades a la Casa Moner de Figueres i estiuiejaven a Puigcerdà, a la Vila Sant Antoni, un lloc idíl·lic envoltat de natura i jardins on convidaven les seves amistats a gaudir dels concerts que hi oferien les seves filles. Totes tres es casaren amb metges: Mercè, amb el doctor Ernest Vila Moreno; Josefa, amb el reconegut oftalmòleg barceloní Ignasi Barraquer, i Maria, amb el prestigiós odontòleg Jesús Capella. El doctor Moner va ser membre de l'Associació de Música de Figueres. Va ser elegit el primer president de l'agrupació cul-

tural Atenea (1928), i des d'aquesta va ser responsable que grans músics visitessin la capital empordanesa. Fou assidu col·laborador literari i crític musical de *La Veu de l'Empordà*.

L'Institut Catalán de Vacunación Animal

El mes d'abril de 1886, el doctor Moner va posar en marxa a Barcelona el que va batejar com a Instituto Catalán de Vacunación Animal, als baixos del número 18 del cèntric carrer de Vergara.

La instal·lació del doctor Moner constava de tres espais: disposava d'una sala d'espera, del despatx i de l'estable, en el qual tenia tres vedelles. Moner procedia a extreure diàriament la limfa vacuna i a inocular-la directament, així que practicava el sistema vedella-braç. La imatge que acompanya el text il·lustra la quotidianitat del doctor Moner i ens fa venir al cap la coneguda escena representada amb posterioritat per Ch. A. Touchemolin a l'Hospital de Val-de Grâce, a París.

El seu esperit filantròpic va suposar un gran pas per frenar la malaltia entre els pobres, ja que en el seu consultori tractava gratuïtament els infants de les classes menys afavorides.

Antoni Bonifaci Pont Pell (1867-1944) es va llicenciar a Barcelona el 1884, i es va doctorar a Madrid (1885). L'any següent es va traslladar a l'Argentina, on vivia un oncle patern seu. Allà va revalidar el títol (1887) i es va instal·lar a Corrientes. Va exercir a l'hospital d'homes de San Juan de

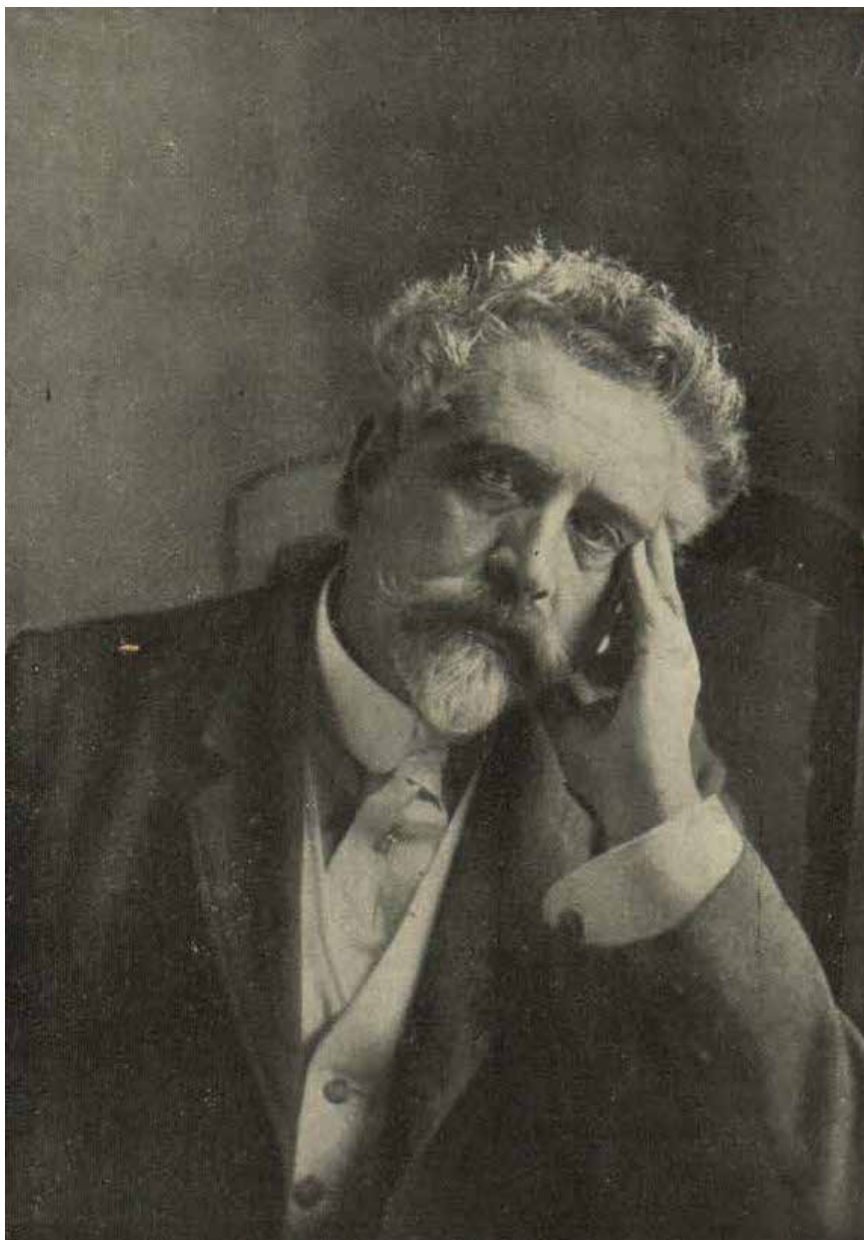
Dios i va ser director de l'hospital de dones Juana Francisca Cabral. Va estar molt implicat en l'epidèmia de còlera i en el problema de la lepra al país, ja que va participar en el Congrés Nacional sobre la Lepra (Buenos Aires, 1906) i va proposar l'aïllament dels afectats en un sanatori d'Isla Verde. Es va casar amb Herminia Rahola Rahola, i van tenir una filla: Marú.

L'any 1910 va participar en el Primer Congrés Espanyol Internacional de la Tuberculosi, que es va celebrar a Barcelona, amb un discurs doble: d'una banda, advocava per la higiene contra les afeccions contagioses i, de l'altra, per l'inici de les relacions comercials entre Espanya i la República Argentina.

La Casa de América de Barcelona

El mateix 1910 es va crear la Casa de América de Barcelona, que es va inaugurar l'abril del 1911. Va ser el resultat dels esforços de diverses societats, probablement com a reacció al canvi de rumb de la indústria tèxtil nord-americana, i de l'impuls de Francesc Cambó i Rafael Vehils, amb l'objectiu d'estreñer les relacions amb Hispanoamèrica.

El doctor Pont es va involucrar en el projecte i es va declarar en favor del cotó argentí com a principal proveïdor de la matèria primera per al tèxtil espanyol, teoria que va exposar en diverses conferències a Barcelona i Madrid, a la Casa de América i a la Unión Ibero-Americana. Fins al punt que, l'any

>> Antoni B. Pont (1912). (Foto: DICCIONARI BIOGRÀFIC DE L'ALT EMPORDÀ)

1912, Pont va ser designat per acompanyar el secretari de la Casa de Amèrica, Rafael Vehils, per diversos països d'Amèrica del Sud en la coneguda «Misión Comercial en América del Sur».

L'any de la grip a Cadaqués

A partir de 1910, els viatges de Pont des de l'Argentina a Barcelona i a Cadaqués varen ser freqüents, amb llargues estades a la capital i estiuajos a la vila marinera. Enmig d'aquesta situació va arribar l'any 1918, conegut pels cadaquesencs com «l'any de la grip», el metge de la població es posà malalt i va traspasar, i el doctor Pont va decidir quedar-s'hi i es va desviure pels veïns de la vila. L'any següent, en agraïment, el poble el va homenatjar i va posar el seu nom a la plaça del Port d'Alguer. Avui podem reviure aquelles escenes gràcies al reportatge de Brangulí.

Una bona part de la seva producció bibliogràfica té a veure amb els seus estudis. A l'Argentina, va fundar el diari *El Progreso*, i va col·laborar en revistes tècniques com *Semana Médica* (Buenos Aires) o *Semaine Médicale* (París). Entre els treballs dedicats a la investigació figuren estudis sobre la lepra i la higiene. Aquesta darrera, la considerava el pilar fonamental per combatre les malalties; per això va rebre l'epítet d'«higienista».

L'altre vessant seu està relacionat amb la seva vila nadiua i la producció cotonera d'Argentina; unes aportacions que va publicar a *Sol Ixent* i a *Mercurio*.

L'Institut Vacunoterápico del Ampurdán

Aquest institut va ser creat pel doctor Pont per combatre la tuberculosi, que en aquells moments a Espanya causava 44.000 víctimes anuals, i el va construir a Figueres per pal·liar la manca d'aquests serveis sanitaris a províncies. Tal com n'indica el nom, es basava en l'aplicació de vacunes, descobertes per predecessors seus, per combatre aquesta malaltia bacteriana letal. Estava situat al bell mig de la ciutat, al desaparegut carrer de Casades de Còdol. I, de la mateixa manera que ho havia fet Moner, més de quaranta anys enrere, tenia estipulada la gratuïtat per als pobres.

>> Homenatge al doctor Pont a Cadaqués (1920). (Foto: ANC. BRANGULÍ.)